

Jadczak, Ryszard

O podstawach marksistowskiej i katolickiej koncepcji pracy

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filozofia 11 (197), 136-139

1990

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Institut Nauk Społecznych UMK
Zakład Etyki

Ryszard Jadczyk

O PODSTAWACH MARKSISTOWSKIEJ I KATOLICKIEJ KONCEPCJI PRACY

1. Pojęcie pracy jest jedną z centralnych kategorii marksistowskiej myśli filozoficzno-społecznej, punktem wyjścia refleksji filozoficznej. W marksizmie funkcjonuje dyrektywa badawcza, według której określoną formę ludzkiej aktywności należy wiązać z charakterystyczną dla niej postacią pracy. Dyrektywa ta znalazła swój wyraz w marksowskiej analizie form pracy, występujących w warunkach kapitalistycznego sposobu produkcji, oraz w refleksjach nad przyszłym kształtem pracy w ustroju komunistycznym.

Karol Marks i Fryderyk Engels poddali wnikliwemu badaniu pierwotne, kapitalistyczne uprzemysłowienie, które powodowało powszechną i daleko posuniętą degradację pracy fizycznej, oraz ujawnili groźbę wyniszczenia klas pracujących. Podjęli jednocześnie problem określenia warunków, które muszą zaistnieć, aby praca wynikająca dotąd z ekonomicznego przymusu i traktowana jako ciężar i zło konieczne, coraz bardziej stawać się mogła działalnością dostarczającą satysfakcji, nie związanej bezpośrednio z materialnym ekwiwalentem otrzymywanym za jej wykonywanie. Tylko bowiem w tego rodzaju działalności produkcyjnej człowiek może potwierdzać swoją przydatność społeczną oraz znajdować zadowolenie, a równocześnie ujawniać i rozwijać własne talenty i inicjatywy. Szczególnie praca wymagająca wysokich kwalifikacji zawodowych, pozostawiająca pracownikowi duży margines samodzielności, pozwalająca ujawniać jego osobistą inicjatywę i pomysłowość, może przestać być, dzięki swoim walorom, wyłącznie środkiem zapewnienia egzystencji, a stać się samodzielnym celem, elementem niezbędnym w życiu człowieka.

Marksizm nie tylko jednak afirmuje wyjątkową pozycję człowieka w świecie, lecz stara się prześledzić i określić drogi jego samorealizacji. Marksizm kładzie więc nacisk na społeczną sytuację, której człowiek powinien sprostać, aby mógł się w niej znaleźć jako człowiek. Autokreacja człowieka jest zatem realizacją potencjalności zawartej w samej konstytucji człowieka i wykraczającej poza przyrodę. Zgodnie z naczelną ideą marksistowskiej antropologii filozoficznej, pracę traktuje się jako czynnik antropotwórczy, leżący u podstawy filo- i ontogenezy człowieka.

Człowiek samorealizuje się w pracy i przez pracę. Dlatego wyzwolenie pracy jest naczelnym zadaniem ustroju socjalistycznego. Koncepcja ta wynika z przekonania, że typ i charakter pracy wykonywanej przez jednostkę determinuje rozwój jej osobowości.

Dostrzeżenie tych związków i współzależności jest zasługą etyki marksistowskiej. Etyka ta głosi, że człowiek jest dobrem naczelnym. Postępować zaś zgodnie z tym założeniem, to znaczy realizować swoją wolność, potwierdzać godność, rozwijać swą indywidualność oraz pomnażać potrzeby i możliwości twórcze. Jest to oczywiście kwestia świadomie przyjętej i respektowanej praktycznie koncepcji życia i hierarchii wartości moralnych. Przede wszystkim zaś jest, to kwestia realnych warunków i możliwości społecznych, umożliwiających ziszczenie owych koncepcji. Stąd konfrontacyjny charakter Marksowskiej koncepcji pracy np. z jej katolickimi odpowiednikami. Dotyczy on nie tylko teoretycznej strony zagadnienia, ale także działań praktycznych, których celem jest stworzenie określonych warunków pracy i rozwoju w jej toku samego człowieka.

2. Na stanowisko myśli katolickiej w kwestii pracy ludzkiej rzutuje katolicka koncepcja człowieka, włączona m.in. w doktrynę społeczną Kościoła. Katolicka antropologia filozoficzna nie jest przy tym systemem jednolitym. Zróznicowanie to pozwala lepiej zrozumieć mechanizm procesów asymilacyjnych, jakie dokonywały się wewnątrz katolicyzmu, a zwłaszcza prześledzić usiłowania włączenia w obręb doktryny religijnej wątków i rozwiązań świeckich koncepcji człowieka.

Współczesna społeczna doktryna religijna jest także wynikiem oddziaływania na Kościół ruchów postępowych, nacisków, aspiracji i dążeń politycznych szerokich kręgów wierzących ludzi pracy. Wyrasta ona z realistycznego spojrzenia na sytuację w świecie samego Kościoła, zrozumienia przez hierarchię kościelną nowych warunków społecznych, w jakich przychodzi jej działać. Ewolucja katolickiej koncepcji człowieka pozostaje również pod wyraźnym wpływem marksizmu i presją jakościowo nowych warunków życia jednostki ludzkiej, przy czym Kościół uznaje zwykle nowe fakty czy idee społeczne dopiero wówczas, kiedy stają się one tak potężne, że przemilczać lub skutecznie je potępiać już nie sposób. Dotyczy to także problematyki pracy ludzkiej, z wszystkimi jej uwarunkowaniami. Rysem charakterystycznym katolickiej koncepcji pracy jest przechodzenie od potępień wszelkich form uczestnictwa w życiu doczesnym, tak charakterystycznych dla Kościoła przedsoborowego, do coraz wyraźniej formułowanych dyrektyw dowartościowania ludzkiej egzystencji przez zaangażowanie w doczesność. Wrazem tej ewolucji jest posoborowa „teologia pracy”; u jej podstaw leży nowa koncepcja człowieka jako współtwórcy świata, który przez pra-

cę staje się kontynuatorem boskiego aktu stworzenia.

Całokształt adaptacyjnych zabiegów ideologów Kościoła po II Soborze Watykańskim ma — w ich mniemaniu — prowadzić do przeświadczenia, że postęp cywilizacyjny nie da się oddzielić od światopoglądu religijnego, a pełny rozwój człowieka jest możliwy tylko wówczas, gdy jego pracę będziemy ujmować jako narzędzie sakralizacji świata.

3. Kościół współczesny wyprowadza ze swej nauki o pracy wnioski natury społeczno-wychowawczej. Twierdzi oto, że istnieje ścisły związek pomiędzy żywionymi przez pracownika przekonaniem światopoglądowymi a jego stosunkiem do wykonywanej pracy. W ten sposób próbuje się dowieść, że Kościół i religia są tymi czynnikami, które mogą wpływać szczególnie pozytywnie na wychowanie człowieka do pracy. Zgodnie z katolicką koncepcją pracy ma ona prowadzić nie tylko do rozwoju dóbr materialnych, ale gwarantować religijny rozwój człowieka. Podkreśla się konieczność uduchowienia pracy przez wiązanie jej z przeżywaniami treści religijnych. Teoria ta zmierza więc do sakralizacji pracy ludzkiej, czyniąc z niej konkretyzację stwórczego aktu Boga. W ujęciu Kościoła katolickiego prawo boskie, porządek naturalny i prawo naturalne są wartościami ostatecznymi i im mają być podporządkowane wartości społeczne i humanistyczne. Przeczy to założeniom ideologicznym marksizmu, dla którego prawo jest wartością o tyle, o ile jest realnym środkiem osiągnięcia innych wartości, tj. tych będących podstawą humanistycznej koncepcji wyzwolenia człowieka. W związku z tym prawo musi podlegać ocenie moralnej i społeczno-politycznej.

Dnia 14 IX 1981 r. Jan Paweł II ogłosił encyklikę *O godności pracy ludzkiej (Laborem exercens)*. Encyklika ta zakorzeniona jest mocno w intelektualnej tradycji Kościoła. Odwołuje się do wszystkich podstawowych dokumentów kościelnych, ze Starym i Nowym Testamentem włącznie, ale czerpie z nich tylko te treści, które mogą być przydatne w społecznym nauczaniu Kościoła. Pojęcie pracy stosowane w encyklice *Laborem exercens* stanowi swoistą próbę syntezy znanego założenia marksizmu, iż praca jest dziełem wyłącznie ludzkim, świadomym i celowym, z założeniem teologicznym o akcie stworzenia przez Boga człowieka, którego społeczna natura, w jego ziemskim bytowaniu, jest kontynuowana przez pracę. Jan Paweł II potępia wyzysk pracy i także głosi program wyzwolenia pracy. Odrzuca jednak Marksowską teorię klas i walki klasowej, jak również marksistowskie wyjaśnianie mechanizmów wyzysku pracy oraz sposobów wyzwolenia pracy, w imię „bardziej humanistycznego sposobu myślenia i wartościowania pracy”. Propaguje drogę umiarkowanych reform, które nie naruszyłyby istoty prawa prywatnej własności środków produkcji oraz solidarności ludzi pracy, przy czym solidarność tę eksponuje w taki sposób, jakby miała ona przycy-

nić się do poniechania walki klasowej — we wszystkich warunkach ustrojowych.

4. Katolickie ujęcie pracy nakazuje oceniać doczesny wymiar aktywności człowieka przez pryzmat naczelnych zasad doktryny religijnej. Zagadnienie pracy sprowadza się tu głównie do płaszczyzny religijno-moralnej, przy niedostrzeganiu lub niedocenianiu społeczno-politycznego kontekstu, w którym przebiega proces kształtowania się gatunkowej istoty człowieka i w którym nieustannie zachodzą zmiany osobowości ludzkiej. Katolicką doktrynę cechuje więc abstrakcyjność i ahistoryczność w pojmowaniu pracy ludzkiej, a tym samym nie jest ona w stanie dać realnego i konsekwentnego programu wyzwolenia pracy i urzeczywistnienia się człowieka w pracy.

Marksiści podkreślają natomiast, że wyzwolenie pracy zakładać musi określone przeobrażenia w stosunkach produkcji, dotyczące form własności i metod zarządzania gospodarką, które tworzą zasadnicze warunki do zmiany miejsca człowieka pracy w systemie produkcji oraz rzeczywistej, nie zaś deklarowanej, humanizacji pracy. Bez tych strukturalnych przemian społeczno-ustrojowych ogólne postulaty wyzwolenia pracy nie będą miały realnego znaczenia. Dlatego też program emancypacji i humanizacji pracy wiąże marksiści z uspołecznieniem środków produkcji, likwidacją społeczno-ekonomicznych podstaw podziału na klasy i wycyzkowi oraz stworzeniem rzeczywistych gwarancji uczestnictwa ludzi pracy, na gruncie społecznej własności, w zarządzaniu i samorealizacji przez pracę.

*Uniwersytet Wilhelma Piecka
Rostock (NRD)*

Klaus Ehlers

STOSUNEK JÜRGENA HABERMASA DO MARKSOWSKIEJ KONCEPCJI PRACY

Jürgen Habermas ustosunkował się do Marksowskiej koncepcji pracy w swej „teorii działania komunikacyjnego”, która zawiera filozoficzne uzasadnienie jego poglądu na społeczeństwo. Teoria działania komunikacyjnego została szczególnie rozwinięta w teorii krytycznej szkoły